

დემოგრაფია და სოციალური პოლიტიკა DEMOGRAPHIC AND SOCIAL POLICY

„დემოგრაფიულად მომაკვდავი“ სოფლები საქართველოში

მერაბ ხმალაძე

ასოციირებული პროფესორი

ივ. ჭავჭავაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
merab.khmaladze@tsu.ge

საბჭოთა კავშირში მცხოვრები ეხებიდან ქართველები ითვლებოდნენ ყველაზე დაბადმიჩიხებად ეხად. ქართველები ყველაზე ნაკლებად ცხოვრობდნენ თავისი ხესპუბრიკის ფაჩვებს გაჩეთ. კეჩძოდ, საქათვედროს ფაჩვებს გაჩეთ, სხვა ხესპუბრიკებში, 1959 წელს ცხოვრობდა ქათვედების 3,4%, 1970 წელს - 3,5%, 1979 წელს -3,8%, ხოდო 1989 წელს - 4,9%. ყველაზე მეტი ქათვედი საქათვედროს გაჩეთ აღიჩიცხა 1989 წელს - 194 ათასი კაცი. ქათვედების შემდეგ თავის ეხოვნუდი ტეჩიგოჩიის გაჩეთ ყველაზე ნაკლები ცხოვრობდნენ ბადგისპიხელები - 6-8%. ზოგეჩთ ეხოვნებებში აღნიშნუდი მარვენებედი ძადიან მალადი იყო. 1989 წელს ტაჭიკებში ის აღწევდა 23,8%, ხოდო მეზობედ სომხებში - 38,9%.

ქათვედების და საეჩთოდ საქათვედროს მოსახლეობის დაბად მიგჩაციუდ მობიოდობას განაპიხოებედა სოფდის მოსახლეობის დაბადი მიგჩაციუდი მობიოდობა. სოფდის მოსახლეობის ქადაქად ინტესიუჩი გადასვდას მოჰყვა სოფდის მოსახლეობის იიცხოვნობის შემციხება, ხოდო შედეგად გარჩდა ახადი ნასოფდაჩები, გაუკაციხელებუდი და მციხე სოფდები, შემციხედა დიდი სოფდების იიცხვი. ეს პიოცესი გასაკუთხებით გაძდიეხდა 1990-იანი წლების შემდეგ.

წინამდებაჩე სტატია ეძღვნება აღნიშნუდი სოფდების შესწავდას საქათვედროს და მისი ხეგიონების მიხედვით. კვლევის საინფოჩმაციო ბაზას წაჩმოადგენს საქათვედროს მოსახლეობის აღწეჩის მასადები, ხოდო მეთოდოდოგეჩი საფუძველს - კვლევის სტატისტიკუჩი მეთოდები.

საკვანძო სიციყვები: ნასოფდაჩები, გაუკაციხელებუდი, მციხე, დიდი სოფდები.

შესავალი

ქართველების მშობლიურ მიწაზე დამაგრებაში დიდ როლს ასრულებდა და ახლაც ასრულებს სოფელი და სოფლის მეურნეობის ხასიათი. როგორც ცნობილია, საქართველო არის მრავალწლიანი ნარგავების კლასიკური ქვეყანა, რომელიც განაპირობებდა მოსახლეობის დამაგრებას. შესაბამისად, საქართველოში ტრადიციულად მაღალი იყო სოფლის მოსახლეობის წილი.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო სოფლიდან ქალაქში მოსახლეობის ინტენსიური გადასვლა. არასწორი მიგრაციული პოლიტიკის შედეგად, რომელიც ხელს უწყობდა მთის მოსახლეობის ბარში გადმოსახლებას (ზოგჯერ გარკვეული ძალდატანებით და ცხოვრების გაუმჯობესების კეთილშობილური მიზნით), პრაქტიკულად დაიცალა მთა. გაჩნდა მრავალი ნასოფლარი და გაუკაცრიელდა მრავალი სოფელი. აღნიშნული პრობლემა უფრო გამწვავდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. გაჩნდა კიდევ მრავალი ნასოფლარი და გაუკაცრიელებული სოფელი, გაიზარდა მცირე სოფლების რიცხვი, მკვეთრად შემცირდა დიდი სოფლების რიცხვი და საერთოდ სოფლის მოსახლეობა. საკმარისია აღინიშნოს, რომ 2002-2014 წლების აღწერების მიხედვით, საქართველოს სოფლის მოსახლეობა შემცირდა 148,5 ათასით, ე.ი. 8,5%-ით.

ქართული სოფლის პრობლემა ყოველთვის იყო ქართველი საზოგადოების ყურადღების ცენტრში, მაგრამ მისი სტატისტიკურდემოგრაფიული ანალიზი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ვ.ჯაოშვილის მიერ საბჭოთამდელი სოფლის დასახლებული პუნქტების ეკონომ-გეოგრაფიულ შესწავლას [ჯაოშვილი, 1996], ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში არ შეგვხვედრია.

აღნიშნული საკითხის კვლევას ეძღვნება წინამდებარე სტატია, თუმცა პრობლემა გაცილებით მრავალნაზხნაგია და მოითხოვს კომპლექსურ შესწავლას.

ნასოფლარების სტატისტიკა

სიტყვა ნასოფლარი ქართულ ენაში გაჩნდა საქართველოში მურვან ყრუს სარდლობით არაბთა შემოსევის შემდეგ (ასევე ნაქალაქარი, ნავენახარი, ნასახლარი და სხვა). ესენია სოფლები, რომლებიც აღარ არსებობს, შემორჩენილია მხოლოდ სახელები, ან მათ ადგილზე დარჩენილია მხოლოდ სოფლის ნაშთები. სულ რამდენი ნასოფლარია საქართველოში ისტორიულად, ძნელი დასადგენია, მაგრამ მოსახლეობის აღწერები უკანასკნელ ათწლეულებში ამის საშუალებას იძლევა. მოვიყვანოთ მონაცე-

მები: 1970 წელს საქართველოში აღირიცხა 4645 სოფლის დასახლებული პუნქტი, 2002 წელს - 3 668, 2014 წელს - 3 633. აქედან ჩანს, რომ 1970-2002 წლებში აღარ აღირიცხა 977 სოფელი (4 645-3 668). თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ 977 სოფლიდან აფხაზეთის და ცხინვალის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე იმყოფებოდა 852 სოფელი, რომელიც აღწერაში ვერ მოხვდა, მივიღებთ, რომ 1970- 2002 წლებში საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე აღარ აღირიცხა 125 სოფელი (977-852) , ე.ი საქართველოს „სტატისტიკური რუკიდან“ გაქრა 125 სოფელი, რაც ნიშნავს, რომ ამ წლებში საქართველოში გაჩნდა 125 ნასოფლარი.

2002-2014 წლებში გაჩნდა კიდევ 121 ნასოფლარი, მაგრამ შეიქმნა 86 ახალი სოფელი. საქართველოს რეგიონების ერთ ნაწილში გაჩნდა ახალი ნასოფლარები, ხოლო მეორე ნაწილში-ახალი სოფლები.

2002-2014 წლებში გაჩენილი ნასოფლარებიდან: აჭარაზე მოდის 11, იმერეთზე - 8, მცხეთა-მთიანეთზე - 87, ქართლზე - 15, სულ 121 სოფელი. იმავდროულად, კახეთს მოემატა 53 სოფელი, რაჭა-ლეჩხუმს - 1, სამეგრელო ზემო-სვანეთს - 33, სამცხე-ჯავახეთს - 1, თბილისის მუნიციპალიტეტს - 21¹, სულ მოემატა 109 სოფელი. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 2002 წელს აფხაზეთის ა/რესპუბლიკაში აღიწერა 23 სოფელი, რომელიც 2014 წლის აღწერაში აღარ გვხვდება (ესაა 2008 წელს რუსეთის მიერ ოკუპირებული კოდორის ხეობის სოფლები), მაშინ 2002-2014 წლების აღწერით მომატებულ 109 სოფელს უნდა გამოვაკლოთ კოდორის ხეობის 23 სოფელი და მივიღებთ, რომ 2002-2014 წლებში საქართველოს მიერ კონტროლირებად ტერიტორიას მოემატა 86 ახალი სოფელი.

შესაბამისად, 2002-2014 წლებში საქართველოში გაჩნდა 121 ნასოფლარი, შეიქმნა ახალი 86 სოფელი (როგორც ჩანს, დევნილი მოსახლეობის და ეკომიგრანტების სხვადასხვა ადგილას ჩასახლებით), რის შედეგადაც მივიღებთ, რომ 2002-2014 წლებში სოფლების რიცხვი საქართველოში შემცირებულია 35-ით. მაგრამ აღნიშნული რიცხვი არის 121 ნასოფლარად ქცეული და 86 ახალი სოფლების რიცხვის ბალანსი: 121-86=35.

გაუკაცრიელებული სოფლები

გაუკაცრიელებულია სოფლები, რომლებშიც აღარავინ ცხოვრობს (იხ. ცხრილი 1 და 2). ასეთი სოფლების რიცხვი საქართველოში 2002-2014 წლებში 162-დან 223-მდე, ე.ი. 140,0%-ით გაიზარდა (გაუკაცრიელებული, 0 მცხოვრებით სოფლების რიცხვი, 1970,1979 და 1989 წლების აღწერების მასალებ-

1 2002 წლის აღწერით თბილისის მუნიციპალიტეტის ფარგლებში შედიოდა 1 სოფელი 147 მცხოვრებით, ხოლო 2014 წლის აღწერით - 22 სოფელი 30 420 მცხოვრებით.

ში არ ფიქსირდება). ყველაზე დიდი რაოდენობით გაუკაცრიელებული სოფლები გვხვდება მცხეთა-მთიანეთში. აქ ასეთი სოფლები 2002 წელს იყო 63, ხოლო 2014 წელს მათი რიცხვი გაიზარდა 75-მდე. აღნიშნული სოფლები მუნიციპალიტეტების მიხედვით შემდეგნაირად განაწილდა: დუშეთი - 40, თიანეთი - 10, ყაზბეგი - 25.

გაუკაცრიელებული(0 მცხოვრებით) და მცირე სოფლები საქართველოში მოსახლეობის 2002 წლის აღწერით, რეგიონების მიხედვით

ცხრილი 1

	სულ სოფლები	მათგან მცხოვრებთა რიცხვი			
		0	1-5	6-10	11-25
საქართველო: სოფლები	3 668	162	74	78	169
მოსახლეობა	2 086 739	-	203	623	2 863
აჭარა: სოფლები	333	2	-	1	-
მოსახლეობა	209 618	-	-	8	-
გურია: სოფლები	186	-	-	2	-
მოსახლეობა	105 826	-	-	18	-
იმერეთი: სოფლები	544	3	2	1	7
მოსახლეობა	375 874	-	6	7	131
კახეთი: სოფლები	280	6	3	4	14
მოსახლეობა	322 355	-	5	32	244
მცხეთა-მთიანეთი: სოფლები	567	63	54	43	82
მოსახლეობა	93 299	-	144	355	1 310
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი: სოფლები	250	-	7	5	17
მოსახლეობა	41 382	-	23	41	322
სამეგრელო ზემო სვანეთი: სოფლები	488	22	1	7	14
მოსახლეობა	282 967	-	3	55	233
სამცხე-ჯავახეთი: სოფლები	258	10	0	1	2
მოსახლეობა	142 063	-	-	6	33
ქვემო ქართლი: სოფლები	348	15	-	3	16
მოსახლეობა	311 025	-	-	29	263
შიდა ქართლი: სოფლები	390	41	7	8	16
მოსახლეობა	200 727	-	22	67	318

წყარო: Geostat

გაუკაცრიელებული სოფლების რიცხვით მეორე ადგილზეა ქვემო და შიდა ქართლი, სადაც ეს სოფლები 2014 წელს შეადგენს 57 (2002 წ - 56). მუნიციპალიტეტების მიხედვით სოფლები შემდეგნაირად ნაწილდება: თეთრიწყარო - 13, გორი - 21, ქარელი - 8, კასპი - 3, ხაშური - 12.

**გაუკაცრიელებული (0 მცხოვრებით) და მცირე სოფლები საქართველოში
მოსახლეობის 2014 წლის აღწერით რეგიონების მიხედვით**

ცხრილი 2

	სულ სოფლები	მათგან მცხოვრებთა რიცხვი			
		0	1-5	6-10	11-25
საქართველო: სოფლები	3 633	223	157	98	221
მოსახლეობა	1 591 181	0	412	776	3 915
აჭარა: სოფლები	322	3	4	2	4
მოსახლეობა	149 179	0	11	14	76
გურია: სოფლები	186	-	1	-	1
მოსახლეობა	81 446	-	1	-	85
იმერეთი: სოფლები	536	8	5	3	17
მოსახლეობა	275 396	0	13	24	296
კახეთი: სოფლები	333	53	6	3	6
მოსახლეობა	247 057	0	12	23	94
მცხეთა-მთიანეთი: სოფლები	480	75	72	39	75
მოსახლეობა	73 314	0	178	320	1368
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი: სოფლები	251	10	16	11	27
მოსახლეობა	25 119	0	48	88	493
სამეგრელო ზემო სვანეთი: სოფლები	521	7	20	17	40
მოსახლეობა	201 370	0	68	131	673
სამცხე-ჯავახეთი: სოფლები	259	10	3	-	2
მოსახლეობა	105 841	0	5	-	34
ქვემო ქართლი: სოფლები	351	13	10	9	17
მოსახლეობა	243 868	0	29	67	293
შიდა ქართლი: სოფლები	373	44	18	11	22
მოსახლეობა	158 171	0	40	82	372

წყარო: Geostat

გაუკაცრიელებული სოფლები დიდი როდენობითაა ასევე კახეთში. ამასთან, სხვა რეგიონებისაგან განსხვავებით კახეთში ამ სოფლების რიცხოვნობის მეტად სწრაფი ზრდა დაფიქსირდა. კერძოდ, 6-დან 2002 წელს 53-მდე 2014 წელს. 53 სოფლიდან დან 51 მოდის ახმეტის მუნიციპალიტეტზე.

მოსახლეობისგან დაცლილი სოფლები ყველაზე მეტია: მცხეთა-მთიანეთში - სოფლების 15,6%, შიდა ქართლში -11,8%, კახეთში - 15,9%.

შედარებით მცირე როდენობით გაუკაცრიელებული სოფლებია: აჭარაში - 3, იმერეთში - 8, რაჭა-ლეჩხუმში - 10, სამეგრელო ზემო-სვანეთში - 7, სამცხე ჯავახეთში - 10.

მცირე სოფლები

მცირე სოფლებს მივაკუთვნეთ სოფლები 1-დან 25 კაცამდე. თუ განვიხილავთ მცირე სოფლებს მათში მცხოვრებთა რიცხვის მიხედვით, აღმოჩნდება შემდეგი: 2002 წელს 1-5 კაციან სოფელში საშუალოდ ცხოვრობდა 2,7 კაცი, 2014 წელს - 2,6; 6-10 მცხოვრებით სოფლებში საშუალოდ ცხოვრობდა 2002 წელს 8 კაცი, 2014 წელს - 8 კაცი; 11-25 კაციან სოფელში 2002 წელს ცხოვრობდა საშუალოდ 16,9 კაცი, ხოლო 2014 წელს - 17,7 კაცი.

2002 წელს საქართველოში აღირიცხა 321 მცირე სოფელი, რომელშიც ცხოვრობდა 3 689 კაცი, ე.ი. საშუალოდ სოფელში - 11,5 კაცი. 2014 წელს აღირიცხა 476 მცირე სოფელი 5 103 მცხოვრებით, ე.ი. საშუალოდ 10,7 მცხოვრებით ერთ სოფელში. მცირე სოფლების რიცხვის ზრდა 2002-2014 წლებში გამოიწვია მცირეზე მეტი რიცხოვნობის მქონე სოფლების მოსახლეობის შემცირებამ, რის გამოც ისინი 2014 წელს აღირიცხნენ მცირე სოფლების კატეგორიაში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 2014 წელს შინამეურნეობის საშუალო სიდიდე ტოლი იყო 3,4-ის, მაშინ აღმოჩნდება, რომ ყველაზე „დიდი“ 25 კაციან სოფელში საშუალოდ იყო 7,4 შინამეურნეობა, ხოლო მცირე სოფელში – საშუალოდ 3 შინამეურნეობა. ცხადია, რომ ასეთ სოფლებს პერსპექტივა არა აქვთ, რადგან ბუნებრივი გამრავლების გზით ისინი არსებობას ვერ შეინარჩუნებენ და მომავალში გაუკაცრიელებული სოფლების სიაში აღმოჩნდებიან.

მცირე სოფლების საშუალო ხალხმრავლობა 2002-2014 წლებში მნიშვნელოვნად იკლებს(იხ.: ცხრილი 3)

სოფლების საშუალო ხალხმრავლობა საქართველოში 2002-2014 წლები (მცხოვრებთა რიცხვი)

ცხრილი 3

	საქართველო სულ		მცირე სოფლები	
	2002	2014	2002	2014
საქართველო სულ	569	438	11,5	10,7
აჭარა	629	463	-	10,1
გურია	569	437	-	17,2
იმერეთი	691	514	14,4	13,3
კახეთი	1151	742	13,4	8,6
მცხეთა-მთიანეთი	165	153	10,0	10,0
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	166	100	13,3	11,6
სამეგრელო ზემო სვანეთი	580	383	13,2	11,3
სამცხე-ჯავახეთი	551	409	13,0	7,8
ქვემო ქართლი	893	695	15,4	10,8
შიდა ქართლი	513	424	13,1	9,7

წყარო: გაანგაჩიშებულია 1, 2 ცხილების მონაცემებზე დაყრდნობით

ორი აღწერის პერიოდში შემცირდა სოფლების საშუალო ხალხმრავლობა როგორც საქართველოში, ისე მის ყველა რეგიონში. ყველაზე ხალხმრავალი სოფლებია კახეთში, ყველაზე ნაკლებად ხალხმრავალი სოფლები - რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში.

ყველაზე მეტი მცირე სოფელი 2014 წელს აღირიცხა მცხეთა-მთიანეთში - 186, ყველაზე ნაკლები - 5, გურიასა და 5 სამცხე-ჯავახეთში. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ აჭარაში 2002 წელს იყო 1 მცირე სოფელი, 2014 წელს - უკვე 10, ხოლო გურიაში შესაბამისად - 2 და 5. მცირე სოფლების რიცხვის ზრდის პარალელურად როგორც საქართველოში, ისე რეგიონებში, მცირდება მცირე სოფლების საშუალო ხალხმრავლობა.

დიდი სოფლები

საქართველოში მცირე სოფლებთან ერთად იკლებს დიდი სოფლების რიცხვიც. დიდად ითვლება სოფლები 5 000-ზე მეტი მცხოვრებით. 1926 წლის აღწერით საქართველოში იყო 2 დიდი სოფელი, 1959 წელს - 12, 1970 წელს-15, 1989 წელს - 21, [ჯაოშვილი, 1996, გვ.373] 2002 წელს- 28 და 2014 წელს - 12.

რეგიონების მიხედვით დიდი სოფლების რაოდენობა

	2002 წ.	2014 წ.
საქართველო	28	12
თბილისი	-	1
იმერეთი	3	2
კახეთი	8	-
მცხეთა-მთიანეთი	2	2
სამეგრელო ზემო-სვანეთი	3	-
ქვემო ქართლი	11	5
შიდა ქართლი	1	2

აღსანიშნავია, რომ 2002-2014 წლების აღწერების პერიოდში, თბილისის მუნიციპალიტეტის საზღვრებში მოექცა სოფ.დილოში 7,5 ათასი მცხოვრებით (მოსახლეობის 2014 წლის აღწერით).

**მუნიციპალიტეტების მიხედვით დიდი სოფლების რიცხვი
შემდგენაირად ნაწილდება:**

	2002	2014
საქართველო	28	12
თბილისი	-	1
იმერეთი	3	2
წყალტუბოს მუნიციპალიტეტი	3	2
კახეთი	8	-
ახმეტის მუნიციპალიტეტი გურჯაანის	1	-
მუნიციპალიტეტი თელავის	3	-
მუნიციპალიტეტი	1	-
საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი	1	-
ყვარლის მუნიციპალიტეტი	2	-
მცხეთა-მთიანეთი	2	2
მცხეთის მუნიციპალიტეტი	2	2
სამეგრელო ზემო-სვანეთი	3	-
ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი	3	-
ქვემო ქართლი	11	5
ბოლნისის მუნიციპალიტეტი	2	1
გარდაბნის მუნიციპალიტეტი	6	2
მარნეულის მუნიციპალიტეტი	3	2
შიდა ქართლი	1	2
გორის მუნიციპალიტეტი	-	1
ქარელის მუნიციპალიტეტი	1	1

შეგენილია ავტოხის მიეხ

დასასრულ, ინტერესსმოკლებული არ იქნება მოვიყვანოთ XIX საუკუნის მონაცემები თბილისის გუბერნიის სოფლების რიცხოვნობის და მათი ხალხმრავლობის შესახებ. ეს მონაცემები უნიკალურია, რამდენადაც შედგენილია 141 წლის წინ და ეკუთვნის 1880 წელს. (Сборник сведений о Кавказе, 1885, 413-437).

ამ წყაროს თანახმად, მაზრების მიხედვით, თბილისის გუბერნიაში აღირიცხა 600-მდე სოფელი, რომელთაგანაც მხოლოდ ორში ცხოვრობდა 100-ზე ნაკლები ადამიანი. ესენია თბილისის მაზრის სოფლები: ყარაიაზი 54 მცხოვრებით და ანთოკი 19 მცხოვრებით. მხოლოდ სამი სოფელია ისეთი, რომელშიც ცხოვრობდა 200-ზე ნაკლები ადამიანი: ტურისციხე -159 ადამიანით, ალავერდი -121 ადამიანით და მარნეული -175 ადამიანით. დანარჩენი სოფლები მათზე ხალხმრავალია.

რამდენადაც 600 სოფლის დაჯგუფება სიდიდის და მოსახლეობის მიხედვით, პიროვნულად პრაქტიკულად შეუძლებელია, ამიტომ დავთვალეთ მხოლოდ დიდი სოფლები, რომლებსაც მივაკუთვნეთ სოფლები 2 000 და მეტი მცხოვრებით. ასეთი სოფელი აღმოჩნდა 50 (სოფლების 8,3 %). ამ 50 სოფლიდან სიღნაღის მაზრას ეკუთვნოდა 12 სოფელი. სიღნაღის მაზრის

ამ 12 სოფლიდან 3-ში ცხოვრობდა 2-დან 3 ათასამდე ადამიანი, 7-ში 3-დან 4 ათასამდე, ხოლო 2-ში 4 ათასი და მეტი ადამიანი. თბილისის გუბერნიაში სიღნაღის მაზრის გარდა დანარჩენ მაზრებში იყო 3 სოფელი 4 ათასი და მეტი ადამიანით. ერთ-ერთ მაზრაში აღრიცხულ ორ სოფელში - ფარხალში და კელიარში იყო 7 ათასი ადამიანი (შეიძლება ორი სახელი ერთ სოფელს ჰქონდა. ასეთი სოფლები დღესაც გვხვდება საქართველოში).

მოყვანილი მონაცემების შემდეგ ძნელი არ უნდა იყოს მაშინდელი და დღევანდელი სოფლების ხალხმრავლობის შედარება მათი დროში დაშორების გათვალისწინებით და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება იმის შესახებ, თუ როგორ გამეჩხერდა ქართული სოფელი. საკმარისია იმის ჩვენება, რომ ჩვენი გაანგარიშებით, თბილისის გუბერნიის სოფლის საშუალო ხალხმრავლობა 1880 წელს შეადგენდა 874-ს, ხოლო მთლიანად საქართველოში-2014 წელს - 438-ს, ე.ი. 2-ჯერ ნაკლებს.

დასკვნა

სოფლების რაოდენობის და მათი მოსახლეობის შესახებ სტატისტიკურ ინფორმაციას გვაძლევს მოსახლეობის აღწერები, რაც აფიქსირებს აღწერებს შორის მომხდარ ცვლილებებს. ჩვენ მიერ განხილული სოფლების კატეგორიებიდან ყველაზე უიმედოდ გამოიყურება ნასოფლარები, უიმედოდ იმიტომ, რომ წარმოუდგენელია მათი აღორძინება ოდესმე.

სოფლების გადაქცევა ნასოფლარებად დაჩქარდა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, როდესაც დაიწყო სოფლის მოსახლეობის ინტენსიური გადასვლა საცხოვრებლად სოფლიდან ქალაქში. 1970-2002 წლებში საქართველოს „სტატისტიკური რუკიდან“ გაქრა 125 სოფელი, ხოლო 2002-2014 წლებში-121. ამ 121 ნასოფლარიდან აჭარაზე მოდის 11, იმერეთზე-8, მცხეთა-მთიანეთზე-87, ქართლზე-15.

2002-2014 წლებში გაუკაცრიელებული (0 მცხოვრებით) სოფლების რიცხვი 162-დან გაიზარდა 223-მდე. ასეთი სოფლები ყველაზე მეტი - 75, გვხვდება მცხეთა- მთიანეთში(მათ შორის: დუშეთის მუნიციპალიტეტში-40, ყაზბეგში-25, თიანეთში-10), კახეთში - 53, რომელთაგან 51 მოდის ახმეტის მუნიციპალიტეტზე. გაუკაცრიელებული სოფლები შედარებით მცირე რაოდენობით გვხვდება აჭარაში-3, რაჭა-ლეჩხუმში-10, სამეგრელოზემ სვანეთში-7, სამცხე -ჯავახეთში-10.

სავალალოა მცირე სოფლების მდგომარეობაც. მცირე სოფლებს მივაკუთვნეთ სოფლები 1დან 25 მცხოვრებამდე. პერსპექტივაში აღნიშნულ სოფლებს ემუქრება ჯერ გაუკაცრიელება, შემდეგ ნასოფლარებად ქცევა. მოსახლეობის 2002 წლის აღწერით საქართველოში აღრიცხა 321 მცირე სოფელი, რომელშიც ცხოვრობდა 3689 კაცი, ე.ი. საშუალოდ სოფელში-11,5

ადამიანი. 2014 წლის აღწერით უკვე აღირიცხა 476 მცირე სოფელი 5103 მცხოვრებით, ე.ი. ერთ სოფელზე საშუალოდ მოდიოდა 10,7 კაცი. ორ აღწერას შორის მცირე სოფლების რიცხვის ზრდა გამოიწვია მცირეზე დიდი სოფლების მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირებამ, რის გამოც ისინი გადავიდნენ მცირე სოფლების კატეგორიაში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 2014 წელს შინამეურნეობის საშუალო სიდიდე საქართველოში ტოლი იყო 3,4 მცხოვრების, მაშინ აღმოჩნდება, რომ საშუალოდ მცირე სოფელში იყო 3 შინამეურნეობა. ცხადია, რომ ასეთ სოფლებს პერსპექტივა არა აქვთ, რადგან ბუნებრივი გამრავლების გზით ისინი არსებობას ვერ შეინარჩუნებენ და მომავალში გაუკაცრიელებული სოფლების სიაში აღმოჩნდებიან. ყველაზე მეტი რაოდენობის მცირე სოფლები გვხვდება მცხეთა-მთიანეთში-186, ყველაზე ნაკლები გურიასა და სამცხე ჯავახეთში, თითოეულში 5 სოფელი.

ქართული სოფლის სავალალო მდგომარეობა უფრო ნათლად ჩანს ისტორიული გადასახედიდან. ჩვენ მიერ მიკვლეული სტატისტიკურ-დემოგრაფიული მასალებით, 1880 წლისათვის თბილისის გუბერნიის 600 სოფლიდან მხოლოდ ორში ცხოვრობდა 100-ზე ნაკლები და სამ სოფელში კი 200-ზე ნაკლები კაცი. ყველა დანარჩენი მათზე მრავალრიცხოვანი იყო. შედარებისთვის: 1880 წელს თბილისის გუბერნიის სოფლის საშუალო ხალხმრავლობა შეადგენდა 874 ადამიანს, ხოლო 2014 წელს მთლიანად საქართველოსი-438-ს, ე.ი. 2-ჯერ ნაკლებს.

უკეთეს მდგომარეობაში არ იმყოფება დიდი, 5000-ზე მეტი მცხოვრებით სოფლები. 2002-2014 წლებში მათი რიცხვი 28-დან 12-მდე შემცირდა.

ლიტერატურა:

- საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის შედეგები (2003). ტომი I, თბილისი.
- ჯაოშვილი ვ. (1996). საქართველოს მოსახლეობა. თბილისი
- Юбилейный Статистический Ежегодник (1977). Народное хозяйство Грузинской ССР. Тбилиси
- Сборник сведений о Кавказе (1885). Т. IX, Тифлис, с. 413-43.
- Geostat.ge

References:

- Jaoshvili V. (1996). Population of Georgia. Tb.
- Sakartvelos mosakhleobis 2002 tslis pirveli erovnuli saqoveltao aghtseris shedegebi. (2003.) tomi I, tbilisi. [Results of the First National Census of Georgia in 2002, (2003). Volume I, Tbilisi.]

- Yubileynyy Statisticheskiy Yezhegodnik, (1977). Narodnoye khozyaystvo Gruzinskoy SSR Tb., [Anniversary Statistical Yearbook, (1977.) National economy of the Georgian SSR. Tbilisi.] (in Russian)
- Sbornik svedenii o Kavkaze (1885). c. [Collection of Information about the Caucasus, (1885.) T. IX, pp.413-43, Tiflis.] (in Russian)
- Geostat.ge

Demographically Dying Villages in Georgia

Merab Khmaladze

Associate Professor

Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

merab.khmaladze@tsu.ge

Statistical data on the number of villages and their population are provided by the censuses of population that record the changes which occurred in the periods between the censuses. Of the categories of villages we have considered, the most hopeless are the former settlements, hopeless because it is unimaginable to ever revive them.

The transformation of villages into former settlements accelerated in the second half of the 20th century, when the rural population began to move intensively from rural to urban areas. During 1970-2002, 69 villages disappeared from the “statistical map”, while during 2002-2014 their number reached 121. Out of these 121 villages 11 come to Adjara, 8 to Imereti, 87 to Mtskheta-Mtianeti and 15 to Kartli.

The condition of small villages is also deplorable. Small villages include villages with 1 to 25 inhabitants. In the long run, the mentioned villages are threatened with first evacuation and then becoming former villages. According to the 2002 census, there were 321 small villages in Georgia with a population of 3689 people, i.e. with average 11.5 population in a village. According to the 2014 census, 476 small villages with 5,103 inhabitants were registered, i.e. an average of 10.7 people in one village. The deplorable condition of the Georgian village can be seen more clearly from a historical point of view. According to the statistical-demographic materials we surveyed, by 1880 only two out of 600 villages in Tbilisi province had less than 100 inhabitants and in three villages less than 200 inhabitants. All the rest of them were larger. For comparison: in 1880 the average population of the village in the Tbilisi province was 874 inhabitants, and in 2014 in Georgia as a whole - 438, i.e. 2 times less.

Keywords: Villages in the past; devastated villages; small villages; large villages.

JEL Codes: Q50, Q56, R23,